

COVID-19 küresel salgınının toplumsal etkileri

The social effects of COVID-19 pandemic

Kemal ATAMAN¹ (ID), Veysel BOZKURT² (ID), Erol GÖKA³ (ID), Mustafa Necmi İLHAN⁴ (ID),
Nuran YILDIRIM⁵ (ID), Esra ÇİFTÇİ⁶ (ID), Ufuk LİMAN⁶ (ID), Berkay VURAN⁶ (ID)

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, ülkemizdeki COVID-19 küresel salgını sürecinde kişilerin algı, tutum ve davranışlarını ölçmek; salgına yönelik toplumsal eğilimleri incelemek ve bulgulardan hareketle politika yapıcılar için öneriler geliştirmektir.

Yöntem: Araştırmanın evreni Türkiye genelinde sağlık hizmeti alan vatandaşlardan oluşmaktadır. Basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem büyüklüğü 4.275 olarak belirlenmiştir. Bilgisayar destekli telefon anketi (CATI-Computer Assisted Telephone Interviewing) yöntemiyle rastgele olarak seçilen vatandaşlara anket uygulanmıştır.

Bulgular: Anketi cevaplayanların %40'ı ölüm kaygım arttı, %51'i virüs kapma kaygım arttı ve %79'u da sevdiklerimi kaybetme kaygım arttı cevabını vermiştir. Güçlü sosyal bağlar, insanların kaygılarının giderilmesinde etkili bir faktördür. Anketi cevaplayanların %66'sı "Gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarımı karşılayamama korkusu yaşıyorum", %58'i de salgın sonrasında gelirim azaldı yanıtı vermiş; sadece %14,80'i insanları genelde güvenilir bulduğunu ifade etmiştir. Yaş, gelir ve eğitim düzeyi geriledikçe güven

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study is to measure people's perceptions, attitudes, and behavior regarding the New Coronavirus Pandemic and the process itself in our country, to examine social tendencies towards the pandemic, and to develop recommendations for policymakers based on the findings.

Methods: According to the survey, 40 percent of the participants said their anxiety about death and dying has increased. In comparison, 51 percent reported that their anxiety about getting the virus has increased, and 79 percent stated that their anxiety about losing their loved ones has increased. Especially the existential anxiety of women, those in the lowest income group working in jobs that require close contact, is much higher than men. Strong social ties are an influential factor in alleviating people's anxiety.

Results: Sixty-six percent of the respondents stated they feared that they will not be able to meet their basic needs in the future, and 58 percent reported that their income has decreased after the pandemic; only 14.80 percent stated that they find people to be generally trustworthy. As the variables of age, income,

¹Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İstanbul

²İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul

³Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara

⁴Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

⁵Bezmîâlem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul

⁶T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Ankara

İletişim / Corresponding Author : Berkay VURAN

Bilkent Yerleşkesi, Üni. Mah. Dumlupınar Bulvarı 6001. Cad. No: 9 Çankaya / Ankara - Türkiye

E-posta / E-mail : berkaypsy@gmail.com

Geliş Tarihi / Received : 08.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted : 13.08.2021

DOI ID : 10.5505/TurkHijyen.2021.83357

Ataman K, Bozkurt V, Göka E, İlhan MN, Yıldırım N, Çiftçi E, Liman U, Vuran B. COVID-19 küresel salgınının toplumsal etkileri. Türk Hij Den Biyol Derg, 2021; 78(3): 235 - 248

de gerilemektedir. “COVID-19 küresel salgını büyük güçlerin komplosu” olarak görenlerin oranı %56,5’tir. Katılımcıların %27’si “COVID-19 küresel salgını sonrası çevremde sözel şiddet arttı”, %17’si “COVID-19 küresel salgını sonrası çevremde fiziksel şiddet arttı” cevabını vermiştir. Buna karşılık %11’i bu dönemde kendilerine yönelik sözel şiddet, %4’ü ise kendilerine yönelik fiziksel şiddetin arttığını ifade etmişlerdir.

Sonuç: Salgının süresi uzadıkça toplumda varoluşsal kaygıların arttığı görülmüştür. Geçen süre içinde insanlar yorulmuşlardır. Bazılarında bıkkınlık, umursamazlık ve inkâr artmış; ne olacaksa bir an önce olsun ve şu belirsizlikten kurtulayım ruh hali hissedilmeye başlanmıştır. Görece güçlü toplumsal bağları (güven düzeyi yüksek) olanlar ve devlet kurumlarına güvenenler salgının getirdiği belirsizlik ve kaygı ile daha kolay başa çıkmaktadır. Devletin izleyeceği sosyal politikalar, toplumun ekonomik ve psiko-sosyal sorunlarının azaltılmasında hayati önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, pandemi, küresel salgın, ekonomik kaygılar, güven ve komplo teorileri, şiddet, toplumsal dayanışma

and education level decrease, so does trust. The findings reveal that the level of trust is lower among women than men. The percentage of those who see coronavirus as “a conspiracy of the great powers” is 56.5 percent in Turkey. Twenty-seven percent of the respondents reported that verbal violence, and 17 percent said physical violence has increased around them after the coronavirus. On the other hand, 11 percent stated that verbal violence, while 4 percent stated that physical violence against them has increased during the same period.

Conclusion: This research shows that existential anxiety in society increases as the duration of the pandemic increases. Over time the people have become tired. The pandemic has triggered some negative attitudes such as indifference, weariness, and denial, resulting in developing a type of come-what-may mood in some people. Those who have relatively strong social ties (high level of trust) and those who rely on state institutions cope more easily with the uncertainty and anxiety posed by the pandemic. Social policies to be followed by the state are of vital importance to reduce the economic and psycho-social problems of the society.

Key Words: COVID-19, pandemic, economic concerns, trust, conspiracy theories, domestic violence, social solidarity

GİRİŞ

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11.03.2020 tarihinde küresel salgın (pandemi) olarak ilan edilmiştir (1). Ülkemizde ilk COVID-19 vakası aynı tarihte (11 Mart 2020’de) tespit edilmiş ve tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de virüsün ortaya çıktığı tarihten itibaren başta sağlık olmak üzere birçok alanda virüsle mücadeleye yönelik önlemler alınmış ve yeni düzenlemeler getirilmiştir. COVID-19 salgınının daha etkin yönetilebilmesi için toplumun sürece ve izlenen politikalara ilişkin algılarının ve

tutumlarının ölçülmesi büyük önem taşımaktadır. Salgın diğer toplumlarda olduğu gibi bizde de psiko-sosyal açıdan derin etkiler yapmıştır. Ancak henüz konuya ilişkin literatürde yeterince kapsamlı araştırma yayımlanmamıştır.

Virüsün yaygınlaşması sonrasında, salgının yayılmasını engellemek amacıyla bireylerden ilk talep edilen uygulama maske kullanımı ve mesafeye özen gösterilmesi olmuştur. Ancak ülkelerin büyük bir bölümünde “yeni normal” olarak adlandırılan bu sürece uyum konusunda ciddi sorunlar yaşanmıştır.

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu döneminde de “karantina istemezük” diyenler olmuştur (2). COVID-19 küresel salgını sonrasında da bazı ülkelerde beklenmedik bir biçimde maske ve mesafe uygulaması tartışmalı hale gelmiş ve hatta siyasallaşmıştır. Özellikle kadınlar, riskten kaçınanlar, eğitilmiş orta ve üst sınıflar, belirli bir yaşın üzerinde olanlar, virüse yakalanırlarsa kolay atlatamayacağını düşünenler maske ve mesafe kurallarına diğerlerine göre daha fazla uyma eğiliminde olmuşlardır (3-5).

COVID-19 sınıf farkı gözetmeksizin herkesi tehdit etmektedir. Ancak virüs ekonomik açıdan bütün toplumsal grupları aynı şekilde etkilememiştir. Özellikle yoksullar, gençler, öğrenciler, kadınlar, işleri dijital çalışmaya uygun olmayanlar salgından çok daha olumsuz etkilenmiştir (6). Nitekim Nisan 2020’de yapılan geniş kapsamlı ankete cevap verenlerin %40’ı temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşadığını ifade etmiştir (7-10).

Ekonomik kaygıların yanı sıra salgın dönemlerinde depresyonun ve stresin arttığı gözlemlenmiştir. İnsanların virüs kapma, sevdiklerini kaybetme ve ölüm gibi konularda varoluşsal kaygıları da artmıştır. Salgının süresi uzadıkça, yorgunluk, bıkkınlık ve artan depresyon belirtileri en önemli sorunlar haline gelmiştir (11-13). Öyle ki korku ve kaygı beklenenin çok ötesinde bir artış göstermiştir (14). Yapılan araştırmaların sonuçları da kaygı ve depresyon belirtilerinin arttığını ortaya koymuştur. Nitekim bir araştırmada katılımcıların %65’i huzursuzluğum arttı, %53’ü uyku kalitem bozuldu, %31’i hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybettim ve %41’i ise sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum cevabını vermiştir. Başlangıçta özellikle küresel bir şehir olan İstanbul salgının etkilerini daha derinden hissetmiştir (15).

Bilindiği gibi pandemiler öncelikle toplumların güven duygusunu sarsmaktadır (16). Pandemi döneminde toplumun yöneticilerine güveni özel bir önem taşır. Devlete ve kurumlara güven bireylerin zorluklara dayanma gücünü artırırken, toplumun güvenini kazanmış liderlerin de daha zor kararları

uygulaması kolaylaşır. Nitekim farklı ülkeleri karşılaştıran bir araştırma, hükümete güven arttıkça risk algısının gerilediğini ortaya koymaktadır (17). Bir başka çalışma da güven düzeyi yüksek bölgelerin, hükümetlerin insani hareketliliği azaltma önerilerine daha fazla uyduğunu ortaya koymaktadır (18, 19).

Diğer taraftan artan kaygı ve belirsizliği azaltma ihtiyacı, insanları komplo teorilerine daha kolay inanır hale getirmiştir. Komplo teorileri hem ABD gibi ülkelerde hem de Türkiye’de genelde çok ilgi görmüştür. Salgın dönemlerinde komplo teorilerine ilgi artarak devam etmiştir. Nitekim Arap ülkelerine yönelik yapılan bir araştırmada anketi cevaplayanlarının %46’sı COVID-19’u büyük güçlerin bir komplosu olarak gördüğünü ifade etmiştir (20). Türkiye’de yapılan araştırmalarda da COVID-19’u büyük güçlerin komplosu olarak görenlerin oranları istikrarlı biçimde artmıştır. Komplo teorileri konusunda oldukça yüksek bir çeşitlilik gözlenmektedir (21). Araştırmalar COVID-19 bağlamında komplo teorilerinin ciddi toplumsal etkilerinin vurgulamaktadır (22). Komplo teorilerine inanç arttıkça uzmanlara ve otoritelere güven azalmakta, başta aş (23) olmak üzere pandemi önlemlerine uyma eğilimi de gerilemektedir.

Salgın döneminde insanlar, alıştıkları normların dışına çıkmışlardır. Yukarıda da ifade edildiği şekilde virüs kapma, ölüm ve sevdiklerini kaybetme korkusu ile yaşar hale gelmişlerdir. Hareket alanları ve gelir imkânları daralmış ve sevdiklerine sarılmaktan korkar hale gelmişlerdir. Dolayısıyla salgın döneminde yaşam memnuniyetinin gerilediği gözlenmektedir (24). COVID-19 sonrasında 26 ülkede küresel bir anket çalışmasında ölüm oranları en yüksek ülkeler aynı zamanda yaşam memnuniyeti en çok gerileyen ülkeler olmuştur.

Pandemilerle ilişkili korku ve belirsizlik, çeşitli şiddet biçimlerini artırabilir veya uygun bir ortam sağlayabilir (25). Nitekim COVID-19 aileleri de derinden etkilemiştir. Karantina döneminde aileler çok daha uzun bir süreyi birlikte geçirmişlerdir. Daralan gelir imkânları aile dayanışmasına her

zamankinden daha çok ihtiyaç hissettirmiştir. Bazı ailelerde bağlar güçlenirken, bazılarında da iletişim sorunları artmıştır. Bazı araştırmalar duygusal/ finansal ve fiziksel yeterlilikler arttıkça aile içi iletişimin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır (26). Salgın sürecinde özellikle gençlerin, işsizlerin ve yoksulların aile-içi iletişim sorunları artarken, orta ve üst gelir gruplarında görece aile dayanışmasının daha fazla arttığı gözlenmiştir (9, 27, 28).

Kısaca ifade etmek gerekirse bu kesitsel araştırmanın amacı ülkemizdeki COVID-19 salgını sürecinde kişilerin sürece ilişkin algı, tutum ve davranışlarını ölçmek ve salgına yönelik toplumsal eğilimleri incelemektir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın evreni Türkiye genelinde sağlık hizmeti alan vatandaşlardan oluşmaktadır. Türkiye geneli minimum örneklem büyüklüğü 4275 olarak hesaplanmış, il bazlı nüfus ve cinsiyet dağılımına göre oransal olarak dağıtım yapılmıştır. Bilgisayar destekli telefon anketi (CATI-Computer Assisted Telephone Interviewing) yöntemiyle anketler uygulanmıştır. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 07.05.2021 tarihli ve E-77082166-604.01.02-87852 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Çalışmada Toplum Bilimleri Kurulu tarafından geliştirilen ve 63 maddeden oluşan COVID-19 Barometresi anket formu kullanılmıştır. Çalışma öncesinde anket formunun anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini test etmek amacıyla 23 Ekim Cuma 2020 tarihinde pilot çalışma gerçekleştirilmiştir.

Pilot çalışma öncesinde anketörlere anket formu ve uygulama esasları hakkında eğitim verilmiştir. Anket formuna son hali verildikten sonra da eğitimler tekrarlanarak, anketörlere son hali verilen soru formu ve uygulama esasları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma, 5 Kasım - 9 Kasım 2020 tarihleri arasında 50 anketörün katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Raporlandırma aşamasında veri seti MSSQL

ilişkisel veri tabanı üzerinde işlenmiştir. Çalışma kapsamında hedeflenen anket sayısına ulaşmak için 29.790 çağrı gerçekleştirilmiş, %14,35 cevaplanma oranıyla 4.275 başarılı anket uygulanmıştır. Telefona cevap vermeme, müsait olmama, numaranın meşgul olması, hattın kesilmesi, telefonun kapalı olması, anket yapılmasını reddetme vb. nedenlerle 25.512 anket tamamlanamamıştır.

Elde edilen verilerin frekans, yüzde ve ortalama değerleri hesaplanmıştır. İstatistiksel analizde Ki-kare testleri yapılmış ve $p < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların %50,13 ($n=2.143$)'ü erkek, %49,87 ($n=2.132$)'si kadındır. Yaş ortalaması $38,64 \pm 13,40$ yıl olarak hesaplanmıştır. Ortalama anket süresi 13 dakika 19 saniye olarak ölçülmüştür. Demografik değişkenlere ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur:

Katılımcıların %73,68'i evli ve %72,19'unun çocuğu vardır. Anaokulu ya da ilköğretim çağında çocuğu olanların oranı %59,11'dir. Katılımcıların okulların açılması hakkındaki görüşlerinin çoğunluğu %43,58 ile salgın kontrol altına alınmadan okulların açılmaması yönündedir. Anketi cevaplayanların %50,15'i büyükşehirde ve %58,83'ü apartman dairesinde yaşamaktadır. Çalışmaya katılan kişilerin %23,08'i işçi, %20,42'si ev hanımıdır. Katılımcıların %57,36'sı pandemi döneminde hane gelirinde azalma olduğunu belirtmiştir. Pandemi döneminde insanların %65,36'sı toplu taşıma aracı kullanmadığını belirtmiştir. Toplu taşımayı kullanan kişiler de arada bir ya da çok nadir kullandıklarını belirtmişlerdir.

İnsanları genel olarak güvenilir bulma, COVID-19 haberlerini takip etmek için kullanılan haber kaynağı ve COVID-19'un ortaya çıkış sebebine ilişkin fikir dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

COVID-19 ile ilgili genel sorulara ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik değişkenlere ilişkin bulgular

Madde	Boyut	%
Yaşanılan Yer	Büyükşehir	50,15
	Şehir	31,51
	Kasaba	10,48
	Köy	7,46
	Belirtmek İstemedi	0,40
Medeni Durum	Evli	73,68
	Bekar	23,42
	Boşanmış	1,61
	Eşi Vefat Etmiş	0,87
	Diğer	0,05
	Belirtmek İstemedi	0,37
Öğrenim Durumu	Lise ve Dengi Okul Mezunu	28,89
	Üniversite Mezunu	26,25
	İlkokul Mezunu	25,31
	Ortaokul ve Dengi Okul Mezunu	14,80
	Lisansüstü Eğitim Mezunu	2,74
	Okuma Yazma Biliyor	0,98
	Okuma Yazma Bilmiyor	0,75
	Belirtmek İstemedi	0,28
Çocuk Durumu	Çocuğu Var	72,19
	Çocuğu Yok	27,11
	Belirtmek İstemedi	0,70
Pandemide Gelir Değişimi	Azaldı	57,36
	Değişmedi	39,39
	Arttı	2,01
	Belirtmek İstemedi	1,24

Tablo 2. İnsanları genel olarak güvenilir bulma, COVID-19 haberlerini takip etmek için kullanılan haber kaynağı ve COVID-19'un ortaya çıkış sebebine ilişkin fikir dağılımı

Madde	Boyut	%
İnsanları Genel Olarak Güvenilir Bulma	Hayır Güvenilir Değildir	79,46
	Evet Güvenlidir	14,76
	Belirtmek İstemedi	5,78
COVID-19 Haber Kaynağı	Geleneksel Medya	52,51
	Sosyal Medya	38,85
	Takip Etmiyor	7,91
	Belirtmek İstemedi	0,73
COVID-19 Ortaya Çıkış Sebebi	Laboratuvar Ortamında	43,51
	Bilmiyor	36,14
	Doğal Yollarla	17,82
	Belirtmek İstemedi	2,53

Tablo 3. COVID-19'a dair genel sorulara ilişkin bulgular

	Hayır (%)	Evet (%)	Belirtmek İstemedi (%)
Genelde mutlu bir insan olduğunuz söylenebilir mi?	12,47	79,13	8,40
Toplu taşımayla seyahat etmek zorunda kalan aile bireyiniz var mı?	50,92	41,64	7,44
Maske temin etmekte zorlanıyor musunuz?	77,08	15,46	7,46
Kronik bir sağlık probleminiz/hastalığınız var mı?	67,39	25,19	7,42
Koronavirüsün büyük güçlerin bir komplosu olduğu iddiasına katılıyor musunuz?	34,90	45,26	19,84
Kalabalık mekânlarda maskeyi her zaman kullanıyor musunuz?	1,80	89,94	8,26
Diğer insanlarla sosyal (fiziksel) mesafeyi korumaya her zaman dikkat ediyor musunuz?	3,79	88,12	8,09
Koronavirüsten korunmak için temizlik kurallarına dikkat ediyor musunuz? (ellerinizi sabunlu suyla yıkamak vb.)	0,59	91,53	7,88
Yakın çevrenizde Koronavirüse yakalanan oldu mu?	29,59	62,20	8,21
Dışarıda maske takmanın yasal zorunluluk haline getirilmesinin doğru olduğunu düşünüyor musunuz?	4,82	86,32	8,86
Koronavirüse yakalanabileceğinizi düşünüyor musunuz?	9,22	78,04	12,74
Yakalanmanız halinde, Koronavirüsü kolayca atlatabileceğinizi düşünüyor musunuz?	23,93	48,44	27,63
Gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarınızı karşılayamama korkusu yaşıyor musunuz?	30,24	59,56	10,20

COVID-19 haberlerini geleneksel medya ile takip edenlerin %62,81'i, sosyal medya/internet aracılığıyla takip edenlerin %62,37'si, haberleri takip etmemeyi tercih edenlerin ise %50'si resmi kaynaklardan yapılan tavsiye ve uyarılara sıkı sıkıya uymaya çalıştığını belirtmiştir. Örneklemin neredeyse tamamı resmi kaynaklardan yapılan tavsiye ve uyarılara genelde uymaya çalıştığını ve sıkı sıkıya uymaya çalıştığını belirtmişlerdir. Kronik rahatsızlığı olan kişilerin olmayanlara göre tavsiye ve uyarılara daha sıkı sıkıya uymaya çalıştığı görülmüştür (%65,74).

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%79,46) insanları genel olarak güvenilir bulmamaktadır. 65 yaş ve

üzerindeki bireylerin insanlara güven düzeyi %23,68 ile diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. COVID-19 sonrasında kurum ve kişilere güven düzeyi sorulmuştur. Örneklemin %85,17'si T.C. Sağlık Bakanına ve %79,98'i T.C. Sağlık Bakanlığına güvendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca doktorlara/uzmanlara güven %78,46; devlete güven %76,7; COVID-19 Bilim Kuruluna güven ise %71,83'dür.

Kasaba ve köylerde yaşayan katılımcılar çevrelerinde yaşayan insanların şehir ve büyükşehirlerde yaşayanlardan daha yüksek oranda sosyal (fiziksel) mesafe kurallarına uyduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu

(%91,53) COVID-19'dan korunmak için temizlik kurallarına dikkat ettiğini belirtmiştir. Kronik rahatsızlığı olanların ise %99,07'si temizlik kurallarına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların %86,32'si dışarıda maske takmanın yasal zorunluluk haline getirilmesini doğru olarak değerlendirmektedir. Şehirde yaşayan insanların %89,68'i, köyde yaşayan insanların %87,46'sı, kasabada yaşayan insanların %84,60'ı ve büyükşehirde yaşayan insanların %84,51'i dışarıda maske takmanın yasal zorunluluk haline getirilmesini doğru olarak değerlendirmektedir.

Katılımcılar incelendiğinde en çok %84,21 ile 65 yaş ve üzerindeki kişilerin ve %81,17 ile 35-44 yaş aralığındaki kişilerin COVID-19'a yakalanabileceğini düşündüğü görülmüştür. 18-24 yaş aralığındaki kişilerin %12,45'i COVID-19'a yakalanabileceğini düşünmemektedir. Ayrıca büyükşehir ve şehirlerde yaşayan kişiler köy ve kasabalarda yaşayan kişilere göre daha fazla oranda COVID-19'a yakalanabileceğini düşünmektedirler, en düşük oranda COVID-19'a yakalanabileceğini düşünenler ise %70,53 ile köylerde yaşayan katılımcılardır. Üniversite ve üstü düzeyde öğrenim durumuna sahip kişilerin COVID-19'a yakalanacağını düşünme oranı diğer öğrenim durumlarına göre daha yüksektir.

Yakın çevresinde COVID-19 vakası olanların %88,34'ü, fiziksel yakınlık gerektiren işlerde çalışan aile ferdi olan katılımcıların %87,67'si COVID-19'a yakalanabileceğini düşünmektedir. Yakın çevresinde COVID-19'a yakalananların olduğu katılımcıların olmayanlara göre ve fiziksel yakınlık gerektiren işlerde çalışan aile ferdi olanların olmayanlara göre daha yüksek oranda COVID-19'a yakalanacağını düşündüğü görülmüştür.

Toplu taşımayı hemen hemen her gün kullanan katılımcılar %81,35 ile diğer düzeylere göre daha yüksek oranda COVID-19'a yakalanabileceğini düşünmektedir. Ancak toplu taşımayı kullanım ve kullanım sıklığının katılımcının COVID-19'a yakalanılması halinde kolay atlatılabileceğini düşünmesine anlamlı etkisi

bulunmamıştır. COVID-19'a yakalanması halinde en kolay atlatılabileceğini düşünen grup %56,68 ile 18-24 yaş aralığındadır. Kronik rahatsızlığı olanların %33,05'i COVID-19'u kolayca atlatılabileceğini düşünürken, kronik rahatsızlığı olmayanların %59,49'u kolayca atlatılabileceğini düşünmektedir.

Pandemi döneminde komşuluk ilişkileri incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %80'i ilişkilerin azaldığını belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların yaşadığı yer ve oturduğu ev tipine göre komşuluk ilişkilerinin değerlendirilmesi açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Çevresinde sözel şiddetin arttığını belirtenlerin oranı %25,45, fiziksel şiddetin arttığını belirtenlerin oranı da %15,65'dir. Pandemi döneminde kişinin kendisine yönelik sözel ve fiziksel şiddet değişimi incelendiğinde yaş, cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı fark olmadığı, kişinin yaşadığı yer ve öğrenim durumu açısından anlamlı fark olduğu görülmüştür.

Katılımcıların %43,51'i COVID-19'un laboratuvarda üretilerek ortaya çıktığını, %17,82'si ise doğal yollarla ortaya çıktığını düşünmektedir. COVID-19'un büyük güçlerin bir komplosu olduğunu düşünenlerin oranı %45,26'dır.

T.C. Sağlık Bakanlığının COVID-19'la mücadele çalışmalarından memnuniyet %73,52'dir (10'lu ölçekte 6-10 arası verilen cevapların yüzdeleri toplanmıştır). Katılımcılar diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin devlet olarak salgınla mücadelesini %67,79 oranında daha başarılı olarak değerlendirmektedir.

Üniversite ve üstü düzeyde mezun olanların iş hayatı ile ilgili kaygım yok şeklinde cevap verme oranı diğer öğrenim durumlarına göre daha yüksek olmakla beraber %40'ın üzerindedir. Memurların yaklaşık dörtte üçü iş konusunda kaygısı olmadığını belirtirken, kaygılıym cevabını en yüksek oranda %25,29 ile esnaf ve %21,07 ile işçiler vermiştir. Ayrıca yevmiyeli çalışanların yarısından fazlası (%53,70) bu süreçte işsiz kaldığını belirtmiştir.

18-24 yaş aralığındaki gençlerin %65,76'sı gelecekte maddî açıdan temel ihtiyaçlarını karşılayamama korkusu yaşamaktadır. Bütün yaş gruplarının yarısından fazlası gelecekte maddî açıdan temel ihtiyaçlarını karşılayamama korkusu yaşadığını belirtmiştir. Öğrenim durumu açısından ise üniversite ve üstü düzeyde mezun olanların gelecekte maddî açıdan temel ihtiyaçlarını karşılayamama korkusu diğer gruplara göre daha düşüktür. Hane geliri 2.000 TL ve altı olan katılımcıların %73,50'si gelecekte maddî açıdan temel ihtiyaçları karşılayamama korkusu yaşamaktadır.

Katılımcıların %53,38'i başkalarıyla fiziksel yakınlık gerektiren bir iş yapmaktan çok huzursuz olduklarını belirtmiştir. Kronik rahatsızlığı olan katılımcılarda bu oran %60,91'dir. Başkalarıyla fiziksel yakınlık gerektiren bir yerde bulunmaktan katılımcıların %58,25'i çok huzursuz olduğunu belirtmiştir. Bu oran kronik rahatsızlığı olan katılımcılarda %64,16; çevresinde COVID-19'a yakalanan kişi olanlarda ise %64,76'dır. Örneklemin %51,88'i başkalarıyla fiziksel yakınlık gerektiren bir işte çalışan biriyle karşılaştığında, %51,37'si başkalarıyla fiziksel yakınlık gerektiren bir yerde bulunan biriyle karşılaştığında huzursuz olmaktadır.

Anketi cevaplayanların yaklaşık %70'i sevdiklerini kaybetmekten korktuklarını belirtmiştir. Bu oran kronik rahatsızlığı olanlarda %75,76, çevresinde COVID-19'a yakalanan kişi olanlarda ise %76,24'dür. Fiziksel yakınlık gerektiren işlerde çalışan aile ferdi olanların %81,16'sı sevdiklerini kaybetme korkusu yaşamaktadır.

Katılımcıların %34,95'i ölüm korkusunun arttığını belirtirken, kronik hastalığı olanların %43,55'i, yakın çevresinde COVID-19'a yakalanan kişi olanların %37,99'u ölüm korkusunun arttığını belirtmiştir. Bu oran fiziksel yakınlık gerektiren işlerde çalışan aile ferdi olanlarda %42,29'dur.

Sürekli virüs kapma korkusu yaşayan katılımcıların oranı %44,28'dir. Şehirlerde yaşayanların %47,21'i, kasabalarda yaşayanların %46,87'si sürekli virüs kapma

korkusu yaşadığını belirtmiştir. Büyükşehirlerde yaşayanlar diğer gruplara göre %41,93 ile daha düşük seviyede virüs kapma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Haberleri geleneksel medyadan takip edenlerin %46,01'i, sosyal medyadan takip edenlerin %43,16'sı takip etmeyenlerin ise daha düşük seviyede %37,87'si sürekli virüs kapma korkusu yaşadığını belirtmişlerdir. Fiziksel yakınlık gerektiren işlerde çalışan aile ferdi olanlarda ise bu oran %52,33'dür.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Toplumun COVID-19 salgını döneminde nabzını tutmayı amaçlayan bu araştırma bize şunu göstermiştir. Salgının süresi uzadıkça toplumda varoluşsal kaygılar artmıştır. Nitekim anketi cevaplayanların %40'ü ölüm kaygım arttı, %51'i virüs kapma kaygım arttı ve %79'u da sevdiklerimi kaybetme kaygım arttı cevabını vermiştir. Daha önce yapılan başka araştırmaların sonuçları ile karşılaştırdığımızda, bu oranlar Nisan 2020'nin hayli üzerindedir (15). Aradan geçen süre içinde insanlar yorulmuşlardır. Bazılarında bıkkınlık ve umursamazlık artmış; ne olursa bir an önce olsun ve şu belirsizlikten kurtulayım ruh hali hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle kadınların varoluşsal kaygıları erkeklere göre çok daha yüksektir. Bağışıklık sistemleri nispeten daha güçlü olan gençler arasında ise sevdiklerini kaybetme kaygısının öne geçtiğini görüyoruz. Özellikle yakın temas gerektiren işlerde çalışan en alt gelir grubunda ölüm ve virüs kapma korkusu diğerlerinden daha fazla artmıştır.

Güven bir sosyal sermayedir. Başka insanları ne ölçüde bencillikten uzak ve güvenilir kişiler olarak değerlendiriyorsak, o ölçüde sağlam toplumsal ilişkiler kurabiliyoruz. Güçlü sosyal bağlar, insanların kaygılarının giderilmesinde etkili bir faktördür. Nitekim genelde insanları güvenilir bulanların varoluşsal kaygıları diğerlerinden çok daha düşüktür. Benzer durum devlete güven konusunda da geçerlidir. Devlete güven arttıkça da varoluşsal kaygılar büyük ölçüde gerilemektedir.

Salgın bütün insanları sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen, herkes bu salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Yoksulların, işsizlerin, eğitim düzeyi düşük olanların, kadınların salgından etkilenmeleri, diğerlerinden farklı olmuştur. Bu süreçte kadınların ve dezavantajlı grupların yaşadığı sıkıntılar, diğerlerinden daha ağırdır (8). Salgın toplumun önemli bir bölümünü çalışamaz hale getirmiştir. Bu sebeple geçimini temin etmek geniş bir kesim için önemli sorunlardan birisi haline geldi. Anketi cevaplayanların %66'sı "Gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarımızı karşılayamama korkusu yaşıyorum", %58'i de salgın sonrasında gelirim azaldı diyor. Yine anketi cevaplayanların %19,70'i salgın sonrasında işsiz kaldım derken, %13,3'ü zaten işsizdim, %13,4'ü ise gelecekte işimi kaybetme kaygısı yaşıyorum cevabını vermiştir. Anketi cevaplayanların sadece %33,1'i iş konusunda kaygı duymamaktadır. Bunlar da çoğunluk itibarıyla memurlar ve emeklilerdir. Özellikle kadınlar, eğitim düzeyi düşük gruplar, işsizler, yevmiyeli çalışan işçiler, öğrenciler ve gençler arasında temel ihtiyaçları karşılayamama korkusu diğerlerinden daha fazladır. Bu konuda görece rahat olanlar memurlar ve emeklilerdir. Devlete güven de arttıkça varoluş kaygılarında olduğu gibi ekonomik kaygılarda da önemli ölçüde gerileme söz konusudur.

Türkiye'de insanlar genelde yakın çevresine güvenirlere. Yakın çevrenin dışında kalanlara güven genelde düşüktür. Oysa güven toplumda iş birliği için son derece kıymetlidir. Ekonomik faaliyetlerde işlem maliyetini, toplumda ise kutuplaşmayı azaltır. Sosyal bilimciler, güveni ölçmek için 1950'li yıllardan beri ilki insanların genellikle güvenilir olmadığını ve dikkatli olunması gerektiğini, ikincisi ise insanların genelde güvenilir olduğunu ifade eden 2 seçenekten oluşan bir soru kullanırlar. 1989 yılından itibaren Türkiye'de de uygulanmaya başlanan Dünya Değerler Araştırmasına göre Türkiye'de genelde diğer insanları güvenilir bulanların oranı %20'lere düşmüştür. Ancak salgının yarattığı belirsizlik insanların güven duygularını derinden sarsmıştır (16). Zaten düşük olan güven düzeyi çok daha gerilemiştir. Nitekim anketi cevaplayanların

sadece %14,80'i insanları genelde güvenilir bulduğunu ifade etmiştir. Yaş, gelir ve eğitim düzeyi geriledikçe güven de gerilemektedir. Kadınlar arasında güven erkeklere göre daha azdır. Kurumlara güven ile genelde insanlara güven arasında pozitif yönlü anlamlı bir korelasyon vardır. Hayata dair varoluşsal kaygıların artışı insanların serinkanlı/analitik düşünme becerilerini zayıflatır. Güven duygusuyla insanların komplo teorilerine inanmaları arasında da güçlü bir ilişki vardır.

Güven düzeyi düşük toplumlarda komplo teorileri daha kolay yayılır. Bir ülkede toplumu birbirine bağlayan güven duygusu ne kadar zayıfsa, o ülkede komplo teorilerine ilgi o kadar yüksek olur. Komplo teorilerinin en çok ilgi gördüğü ülkelerden birisi de ABD'dir. PEW Research'ın araştırmasına göre bu ülkede Cumhuriyetçiler salgını komplo ile diğerlerine göre daha fazla ilişkilendirmektedir. Buna karşılık komplo teorilerine biraz daha mesafeli duran Demokratlar, COVID-19 tedbirlerine daha fazla uyum gösterme eğilimindedirler.

Ülkemizde "COVID-19'u büyük güçlerin komplosu" olarak görenlerin oranı %45,26'tır. Bu oran komplo teorilerinin görece yaygın olduğu Arap ülkelerini bile geride bırakmıştır (20). Oysa geleneksel olarak komplocu düşüncenin hayli yaygın olmasına karşın bu oran Nisan 2020'de %34'tü. Bunun yanında yine anketi cevaplayanların %43,51'i COVID-19'un laboratuvarda üretildiğine inanmaktadır. Özellikle sosyal medya olmak üzere bazı iletişim kanallarında virüsün yalan olduğuna veya insanlara çip takmak için üretildiğine dair etkili bir dezenformasyon söz konusudur. Yukarıda da ifade edildiği üzere salgın sonrasında insanların temel güvenlik duyguları sarsılmıştır. Belirsizlik ne kadar uzarsa, endişe o ölçüde artar ve insanların analitik düşünme becerileri zayıflar. Böyle bir durum insanların akıl dışı senaryolara inanmalarını kolaylaştırır. Her insan belirsizlikten korkar. Cevabını aradığı sorulara verilen anlaşılır ve basitleştirilmiş net cevaplar, bireylerin zihnindeki belirsizliği ve bunun yarattığı kaygıları azaltır. Komplo

teorisyenleri belirsizlikten tedirgin olan insanların bu zaafını istismar etmektedir. İçinde yaşadığımız dünya insan aklının kavrayabileceğinin çok ötesinde karmaşıktır. Bilim insanları bu karmaşık dünyada bizim sorunlarımıza çözüm aramaktadır. Dolayısıyla uzmanların bilgileri (veya bilimsel araştırmalar) ne kadar sadeleştirilse de komplo teorilerinin basitliğine ve kesin ifade biçimine ulaşamayacaktır. Ancak basitleştirilmiş yorumların, güvenilirliği olmayan deliller olmaksızın kesin bir dille ifade edilmesi onların doğru olduğu anlamına gelmez. Komplo teorilerinden ve bilgi kirliliğinden toplumu koruyabilmek için ilgili konuda uzman olanların dinlenmesinin önemi insanlara anlatılmalıdır.

COVID-19'u büyük güçlerin komplosu olarak görenler T.C. Sağlık Bakanına ve Bilim Kurullarına daha az güvenmektedirler. Politik görüş olarak kendilerini sağda konumlandıranlar arasında virüsü büyük güçlerin komplosu olarak görenlerin oranı, solda konumlandıranların iki katından fazladır.

Salgın, insanlığın yaşam memnuniyetini derinden etkilemiştir. Kendilerinin ve sevdiklerin yaşamlarını tehdit altında hisseden insanlar arasında kaygı düzeyi yükselirken, yaşam memnuniyetleri gerilemiştir. Nitekim geçmişte SARS salgını sonrasında insanların önemli bir bölümü psikolojik rahatsızlıklar yaşadığını ifade etmişlerdir (29). Salgın dönemlerinde depresyonun ve stresin arttığı gözlemlenmiştir (13, 11, 12). Özellikle işsiz erkeklerin yaşam memnuniyetleri, işsiz kadınlardan daha düşük olmuştur.

COVID-19 araştırması kapsamında genelde hayatından memnun olduğunu söyleyenlerin oranının %50'nin biraz altında olduğu görülmektedir. Bu beklenen bir sonuçtur ve farklı ülkelerin deneyimleri ile benzerdir (29). Diğer taraftan "Genelde mutlu bir insan olduğunuz söylenebilir mi?" sorusuna ise, anketi cevaplayanların %86'sı mutluyum şeklinde cevap vermiştir.

Buna karşılık "Küresel salgın sonrası yaşadığınız hayattan ne kadar memnunsunuz?" sorusunda yaş arttıkça yaşam memnuniyetinin de istikrarlı biçimde

arttığı gözlenmektedir. Yaşam memnuniyeti kişinin sosyoekonomik durumu ile yakından ilişkilidir. Bu sebeple yaşam memnuniyetinde gelir önemli bir göstergedir. Gelir arttıkça yaşamından memnun ve mutlu olduğunu söyleyenlerin oranları istikrarlı biçimde artmaktadır. Nitekim "Gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarımı karşılayamama korkusu yaşıyorum" diyenler arasında yaşam memnuniyeti belirgin olarak gerilemektedir. COVID-19 salgını bütün dünyada yoksulların yanında en çok gençleri etkilemiş görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında dünya genelinde daralan istihdam alanlarının önemli rol oynadığı söylenebilir.

Anketi cevaplayanların %16,70'i maske temin etmekte zorlandığını ifade etmektedir. Kadınlar, düşük gelirli, 25 yaş altı gençler, kalabalık aileler, işsizler, ev hanımları, yevmiyeli çalışanlar ortalamasının hayli üzerinde maske temininde zorlandığını ifade etmektedir. Yine beklenildiği şekilde bu grubun yaşam memnuniyeti, devlete ve Bakanlık faaliyetlerine güvenleri daha düşük ve varoluşsal kaygıları daha yüksektir. Maske temininde sıkıntı yaşayanların salgın süresince maske ihtiyacının karşılanması önem arz etmektedir.

Yüz yüze, çevrimiçi veya CATI (telefon) anketlerinin tümüne katılım gönüllülük esasına bağlıdır. Dolayısıyla anketlere genelde sorumluluk düzeyi yüksek insanlar cevap vermektedir. Bencilik eğilimi yüksek insanlar kolayca hayır diyebilmektedir. Bu gerekçeyle anketlerde salgın kurallarına uyum oldukça yüksek çıkmaktadır. Nitekim ankete katılanların %98'i maske, %96'sı mesafe, %99'u temizlik kuralına uyduğunu söylemektedir. Anketi cevaplayanların ezici bir çoğunluğu (%95) dışarıda maske takmanın yasal zorunluluk haline getirilmesinin doğru olacağını düşünmektedir. Mesafe kuralına kadınlar erkeklerden, yetişkinler gençlerden biraz daha fazla uyduklarını ifade etmektedirler.

Zor zamanlar insanları birbirine yakınlaştırır. Benzer ihtiyaçlar ve değerler, toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Durkheim'ı izleyerek ifade edersek

modern toplumun gelişile bireyselleşme ve toplumsal farklılaşma artar. Benzerliklerden kaynaklanan dayanışmanın yerini iş bölümünden kaynaklanan dayanışma alır (30, 31). Türk toplumunda hızlı toplumsal hareketliliğin de etkisiyle, geleneksel bağlar büyük ölçüde zayıflamış ancak modern toplumun getirdiği değerler ve normlar konusunda kafa karışıklığı (kısmi anomi) devam etmektedir. Biraz da bunun neticesinde anketi cevaplayanların %64'ü COVID-19 salgını sonrası akrabalar arasında dayanışmanın, %79'u komşuluk ilişkilerinin, %61'i de genel olarak toplumsal dayanışmanın zayıfladığı düşüncesindedir. Özellikle eğitim ile gelir azaldıkça ve yaş ilerledikçe dayanışmanın zayıfladığına inanç daha yaygınlaşmaktadır. Toplumsal dayanışmanın azaldığı kanaati yevmiyeli çalışanlar, işsizler, emekliler ve çiftçiler arasında daha yaygındır. Özellikle temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygısı olanlar toplumsal dayanışmanın gerilediğini düşünmektedirler (9, 27, 28). Bir diğer ifade ile toplumsal dayanışmaya ihtiyacı olan handikaplı gruplar, çevrelerinden daha fazla destek beklentisi içindedirler. Anketi cevaplayanların %58'i salgın sonrasında gelirim azaldı, %66'sı ise gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarını karşılayamama korkusu yaşıyorum demektir. Hal böyle olunca geniş bir kitlenin destek ihtiyacı ve beklentisi artmıştır.

Birçok ülkede salgın sonrasında bazı suçlar (örneğin hırsızlık) azalırken, bazılarının (ör. dijital suçlar) arttığı dile getirilmiştir. Özellikle de dünya genelinde ev içi şiddetin artışı en önemli toplumsal sorunlardan birisi olmuştur. Polis kayıtları da ev içi şiddetin artışı destekler niteliktedir. Çünkü insanlar uzun süre evlerine kapalı kalmışlardır. Virüs kapma, ölüm veya sevdiklerini kaybetme korkusu birçok kişiyi çok daha huzursuz hale getirmiştir. Geçmişte yapılan bir çalışmada anketi cevaplayanların %17'si aile içi iletişim sorunlarını arttı diyordu. Özellikle 24 yaş altı gençler, geçim sıkıntısı çekenler ve işsizler arasında iletişim sorunları daha yaygındır. Ayrıca kendini hapsedilmiş gibi hisseden (%52) ve daha sinirli ve çabuk öfkelenir hale geldim diyen (%37) bir kitle de

söz konusudur.

Nitekim anketi cevaplayanların %27'si "COVID-19 sonrası çevremde sözel şiddet (bağırma, hakaret vb.) arttı", %17'si "COVID-19 sonrası çevremde fiziksel şiddet arttı" cevabını vermiştir. Buna karşılık %11'i bu dönemde kendilerine yönelik sözel şiddet, %4'ü ise kendilerine yönelik fiziksel şiddetin arttığını ifade etmişlerdir. Salgının yarattığı ekonomik sorunlar, varoluşsal kaygıları ve engellenmiş duygusu şiddet için uygun bir iklim oluşturmuştur. Nitekim daha sinirli/çabuk öfkelenir hale geldim diyenler arasında aile içi iletişim sorunlarının büyük ölçüde arttığını görüyoruz.

Gelir ve eğitim arttıkça şiddetin arttığını söyleyenlerin oranları da artmaktadır. Şiddet artışı konusunda en düşük oran yevmiyeli çalışanlardır. Bunun sebebi de eğitilmiş orta sınıf ve üzerinin şiddet olarak gördüğü eylemlerin bu kesimde gündelik hayatın rutini olarak algılanmasından kaynaklanıyor olabilir. Yaşadıkları yerleşim alanlarına göre karşılaştığımızda şiddet artışının en fazla büyük şehirlerde, en az köylerde olduğunu görüyoruz.

Bütün bu bulgulardan hareketle izlenebilecek POLİTİKA ÖNERİLERİ şu şekilde sıralanabilir:

- Anketi cevaplayanların üçte ikisi "Gelecekte maddi açıdan temel ihtiyaçlarımızı karşılayamama korkusu yaşıyorum", %58'i de salgın sonrasında gelirim azaldı diyor. Bu sebeple devletin işsiz kalan veya gelir kaybı yaşayan kitleye imkânları ölçüsünde doğrudan gelir desteği sağlaması önem taşımaktadır. Gerekirse vatandaşlık maaşının uygulamaya konulması gündeme alınmalıdır. Bu konu doğrudan T.C. Sağlık Bakanlığının ilgi alanına girmese de sorunun büyük ölçüde salgından kaynaklanması ve T.C. Sağlık Bakanlığının hükümetin bir parçası olması, hükümet nezdinde bu sorunların dile getirilmesine aracılık edebilir.

- Sosyal politika uzmanlarına göre, işten çıkarma yasağının kalkması sonrasında, hızlanması muhtemel işsizlik oranına karşı gerekli tedbirler şimdiden alınmalıdır. Örneğin işsizlik sigortasının kapsamı ve süresi genişletilebilir. Ayrıca yararlanma şartları

hafifletilebilir. İşsizlik sigortası dışında kalan gruplar için de şimdiden alternatif destek araçları tasarlanabilir.

- Sanat ve eğlence sektörü çalışanlarının durumu bütün dünyada olduğu gibi bizde de çok sıkıntılıdır. Bu sektörde çalışan müzisyenlerin/sanatçıların çoğu sosyal güvenlik vs. koruma imkânlarına sahip değildir. Müzisyenler ve özel tiyatro oyuncuları başta olmak üzere bu sektörde kalabalık bir kitle zor durumdadır. Bunları da hesaba katacak şekilde salgın destekleri düşünülebilir.

- Küçük işyerlerinin ve esnafın çökmesinin toplumda sarsıntılara yol açabileceği sıkça dile getirilmektedir. Zor durumda olan esnafın borçlarının ertelenmesi, vergi indirimleri ve nakit desteği yapılması salgının esnaf üzerindeki yükünü hafifletecektir.

- Yine devletin, dezavantajlı kesimlere temel gıda temini hususunda yardımcı olması salgının yoksullar üzerindeki olumsuz sosyal ve ekonomik etkilerini azaltabilir.

- Kadınlar, gençler, yoksullar, işsizlere yönelik özel çalışmalar yapılmalıdır. Maske temininde zorlananlar için ücretsiz maske temin edilmedi.

- COVID-19 Barometresinin sonuçları daha önceki benzer araştırmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında toplumun varoluşsal kaygılarında belirgin bir artışın; yaşam memnuniyetinde ise ciddi anlamda bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Toplumun sarsılan güven duygusunu onaracak kampanyalar ve çalışmalar yapılmalıdır.

-Toplumda dayanışmayı ve biz duygusu geliştirmeye yönelik bir dilin inşa edilmesi, toplumda farklı toplumsal katmanlar arasında güven duygusunu güçlendirecek ve pandemi yönetimini kolaylaştıracaktır.

- Bugüne kadar devlet salgınla mücadeleyi sağlık çalışanlarımızın olağanüstü fedakârlıklarıyla tek başına yürüttü. Sivil toplum kuruluşlarında da salgınla mücadele konusunda inisiyatif alanların sayısı yok denecek kadar azdı. Oysa milyonlarca üyesi olan

meslek örgütleri ve sivil toplum örgütlerinden bu süreçte faydalanılabildi. Salgın bitmiş ve bu fırsat kaçmış değil. Bu amaçla toplumun kanaat önderlerinin ve STK'ların düzenlenecek olan kampanyaya katılımı sağlanabilir.

- Özellikle hastalığı ağır atlatanlara ve bu süreçte depresyona girenlere yönelik psikolojik destek programları hazırlanabilir.

- Televizyonlara stresi ve korkuyu azaltılacak dizi ve programlara destek verilebilir.

- Aşı iletişiminin sağlıklı yürütülmesi hem toplumun aşya ikna edilmesine yardımcı olabilir, hem de bu salgını atlatacağımız konusunda topluma umut ve güven verecektir.

- Aşyla ilgili bilgilendirici kısa filmler yapılabilir.

- Toplumla iletişimde belirsizliği en aza indirecek şekilde yürütülmesi, muğlak ve birbiri ile çelişen ifadelerden kaçınılması önemlidir.

- Salgının ve aşının yönetiminde açıklık ve bilgi paylaşımı son derece önemlidir. Araştırmada Türk toplumunun sadece %15'inden azının genelde insanları güvenilir bulduğunu akılda tutmakta fayda vardır. Bu kadar güven duygusu düşük bir toplumda, iletişimde açıklık, süreklilik ve bütünlük önem taşımaktadır. Aksi takdirde güven hızla yok olmaktadır. Salgınla mücadelede bütün toplumsal grupların desteğini almak önem taşımaktadır.

- Salgınla mücadeleyi zorlaştıran unsurlardan birisi infodemi (bilgi kirliliği) ve özellikle komplo teorileridir. Salgının başlangıcından bugüne toplumda komplo teorilerine inananların oranı hızla artmaktadır. Bazı TV kanalları ve sosyal medya toplumda kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu konuda yapılacak faaliyetlerle vatandaşların farkındalığı artırılabilir.

- Toplumun önemli bir kısmı dayanışmanın zayıfladığını düşünmektedir. Toplumsal dayanışmayı ve bağları güçlendirmeye yönelik kampanyalar hazırlanabilir. Toplumsal dayanışmayı teşvik için TBMM'deki vekiller 1 aylık maaşlarını salgınla mücadele için bağışlayabilir. Bu hareket, topluma

güçlü bir moral verecektir. Camilerde salgına destek bağışı toplanabilir. Ancak bu bağışlar yerelde kullanılmalıdır.

- Salgın toplumun önemli bir bölümünde huzursuzluğu artırmıştır. Bu durum iletişim

sorunlarını ve aile-içi şiddeti teşvik eden uygun bir ortam oluşturmaktadır. Şiddeti durdurmaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi, pandeminin psiko-sosyal hasarını azaltmaya katkı sağlayacaktır.

ETİK KURUL ONAYI

* Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu, Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubu'nun onayı ile gerçekleştirildi (Tarih: 14.07.2020 ve Karar No: E-77082166-604.01.02-87852).

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

KAYNAKLAR

1. Dikmen AU, Kına MH, Özkan S, İlhan MN. COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik? J Biotechnol and Strategic Health Res, 2020; 4; 29-36.
2. Yıldırım N. Osmanlı coğrafyasında karantina uygulamalarına isyanlar: Karantina istemeziük. Toplumsal Tarih, 2006; 150; 18-27.
3. Xu, Cheng. Individual differences in social distancing and mask-wearing in the pandemic of COVID-19: The role of need for cognition, self-control and risk attitude. Pers Individ Differ, 2021; 175; 110706.
4. Haischer MH et al. Who is wearing a mask? Gender-, age-, and location-related differences during the COVID-19 pandemic. PLoS ONE, 2020; 15 (10).
5. Chan DKC, Zhang CQ, Josefsson KW. Why people failed to adhere to COVID-19 preventive behaviors? Perspectives from an integrated behavior change model. Infect Control Hosp Epidemiol, 2021; 42 (3); 375-376.
6. İpekoğlu HY. Karantina günlükleri: Üniversite öğrencileri gözünden Koronavirüs (COVID-19) pandemisi ve karantina süreci. Motif Akademi Halkbilimi Derg, 2021; 14; (33); 162-183.
7. Bayhan V. Küresel salgının sosyolojisi ve yeni normal dönemde paradigma dönüşümü. In: Şeker M, Özer A, Korkut C, eds. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği. Ankara: TÜBA Yayınları, 2020.
8. Bozkurt V. Pandemi döneminde çalışma: Ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik. In: Demirbaş D, Bozkurt V, Yorğun S, eds. COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2021: 115-136.

9. Barış İ, Taylan HH. Küresel salgın sürecinde Türkiye’de aile içi sorunlar. NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Derg, 2020; 5; 13-32.
10. Koçak O, Koçak ÖE, Younis MZ. The psychological consequences of COVID-19 fear and moderator effects of individuals’ underlying illness and witnessing infected friends and family. Int J Environ Res Public Health, 2021; 18 (4); 1-15.
11. Sayar K. Kaygı Çağı: Salgın Zamanlarında Ruh Sağlığı. İstanbul: Kapı Yayınları, 2020.
12. Türkçapar MH. Kovid-19 kaygısı ve travması. In: Sayar K, ed. Kaygı Çağı: Salgın Zamanlarında Ruh Sağlığı. İstanbul: Kapı Yayınları, 2020.
13. Göka E. Psikolojimize protez bir ilave ve yeni normal. In: Şeker M, Özer A, Korkut C, eds. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği. Ankara: 2020.
14. Göka E. Yepyeni bir dünyada yaşarken gezegenimize pandemi çarptı. In: Sayar K, ed. Kaygı Çağı: Salgın Zamanlarında Ruh Sağlığı. İstanbul: Kapı Yayınları, 2020.
15. Sayın Ö, Bozkurt V. Pandemide küresel kentte yaşamak: İstanbul’un COVID-19 deneyimi. In: Demirbaş D, Bozkurt V, Yorğun S, eds. COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2021: 115-136.
16. Alkan H. COVID-19 sonrasında yönetsel kapasite: Demokrasi bağlamında devletlerin geleceği. In: Şeker M, Özer A, Korkut C, eds. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği. Ankara: TÜBA Yayınları, 2020.
17. Dryhurst S et al. Risk perceptions of COVID-19 around the world. J Risk Res, 2020; 23; 994-1006.
18. Bargain O, Aminjonov U. Trust and compliance to public health policies in times of COVID-19. J Public Econ, 2020; 192.
19. Brodeur A, Grigoryeva I, Kattan L. Stay-at-home orders, social distancing and trust. J Popul Econ, 2021; 34 (4), 1321-1354.
20. Gülerce H, Bozkurt V, Cebeci A. Arap dünyasında COVID-19 pandemisinin sosyoekonomik etkileri. ORSAM Yayını, 2021.
21. Acar M. Korona sonrası dünya: Ekonomik, sosyal ve akademik hayatta ne değişecek, ne değişmeyecek? In: Şeker M, Özer A, Korkut C, eds. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği. Ankara: TÜBA Yayınları, 2020.
22. Pummerer L, Böhm R, Lilleholt L, Winter K, Zettler I, Sassenberg K. Conspiracy theories and their societal effects during the COVID-19 pandemic. PsyArXiv, 2020.
23. Jolley D, Douglas KM. The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. PLoS One, 2014; 9 (2) e89177.
24. Li S, Wang Y, Xue J, Zhao N, Zhu T. The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: A study on active weibo users. Int J Environ Res Public Health, 2020; 17 (6); 2032.
25. Usher K, Bhullar N, Durkin J, Gyamfi N, Jackson D. Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. Int J Ment Health Nurs, 2020; 29 (4); 549-552.
26. Ergül B, Yılmaz V. COVID-19 salgını süresince aile içi ilişkilerin doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmesi. IBAD Sosyal Bilimler Derg, 2020; 38-51.
27. Prime H, Browne DT, Wade M. Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. Am Psychol, 2020; 75 (5), 631-643.
28. Zhang H. The influence of the ongoing COVID-19 pandemic on family violence in China. J Fam Violence, 2020; 1-11.
29. <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/institute-of-global-health-innovation/public/Global-insights-on-life-satisfaction---COVID-19-behaviour-tracker.pdf> (erişim tarihi: 01.04.2021).
30. Durkheim, E. The Division of Labour in Society, The Macmillan Press Ltd., 1984.
31. Durkheim, E. İhtihar, Çeviren: Z. İlgelen, Ankara: Pozitif Yayınevi, 2013.